

Жанна Янковська

ПАВЛО ЖОЛТОВСЬКИЙ

(1904 - 1986)

Павло Миколайович Жолтовський (1) народився 7 грудня 1904 р. (за ст. стилем 25.XI.1904) в с. Миялині Острозького повіту в родині сільського священика. У рідному селі закінчив трикласну церковно-приходську школу і вступив до Острозької чоловічої гімназії, але не закінчив її, оскільки восени 1915 р. родина Жолтовських вимушена була виїхати з району військових дій до Калуги. Там П.Жолтовський навчався у реальному училищі імені цесаревича Олексія, яке на той час було евакуйоване з міста Гродно. У 1916 р. Жолтовські повернулися на батьківщину, і Павло продовжував навчання в Ізяславській гімназії. Повну середню освіту він здобув у післяреволюційні роки.

Народившись і провівши на Острожчині дитячі роки, більше ніколи Павло Жолтовський не поселявся тут на постійне проживання. Але ставився до цієї землі дуже трепетно, неодноразово бував тут пізніше, приділяв багато уваги розвитку музейної справи в Острозі і взагалі на Волині, досліджував пам'ятки мистецтва (зокрема іконопису) та архітектури краю, про що є згадки у його численних працях.

Найчастіше відвідини Острога були пов'язані з дослідженням іконописної збірки місцевого історико-культурного заповідника. Вагому допомогу П.Жолтовський надавав у впорядкуванні фондів цього закладу, фотографував та описував експонати музею. Неодноразово вчений приділяв увагу вивченню архітектури та живопису Межирицького монастиря та Троїцького собору, який знаходиться на його території, культовим спорудам в околицях Острога.

Із 1921 р. П. Жолтовський вчителює у початкових класах сільських шкіл Поділля. Зацікавлення історією, філософією, культурою, краєзнавством приводить його до Житомирського музею. Тут він знайомиться із завідувачем відділом історії В.Кравченком, який пропонує молодому вчителю збирати фольклорні та етнографічні матеріали. З цього часу П.Жолтовський працює кореспондентом музею, і музейна справа стає, по суті, справою його життя.

Широку діяльність у цій галузі він розпочав у 1926 р., влаштувавшись науковим співробітником Харківського Художнього музею. У цей період П.Жолтовський працював із стародруками, досліджував історію написання та художні особливості ікон, водночас приділяючи велику увагу пам'ятникам архітектури та так званим "інтер'єрним" творам: живопису, предметам прикладного мистецтва. Із 1926 по 1931 рік Павло Миколайович пішки, з фотоапаратом у руках, обійшов Полтавщину, Чернігівщину, Поділля, Полісся, Волинь, Київщину та Слобожанщину. "Ступанієм та п'ядією обміряв Україну, – згадував дослідник. – Саме тоді вдалось окинути очима стару сільську Україну в останні роки її існування"(2). Під час цих подорожей він відвідав, сфотографував та описав чимало храмів (багато з них було знищено у 1933-1934 рр.) з їх багатим інтер'єрним оздобленням. Особливо детально були описані ним барокові іконостаси Полтавщини, Чернігівщини, Київщини і близької йому Харківщини. У цей час і визначилась основна сфера його наукової діяльності – мистецтвознавство.

У 1926-1930-х рр. з'явилися і перші публікації П.Жолтовського (брошури "Українська рукописна книга та її оздоблення" (1926) і "Художник Порфірій Мартинович" (1930) та статті "На Поліссі" (ж. "Всесвіт", 1929, №2) і "Про бібліотеку Мелетія Смотрицького" ("Бібліографічні вісті", 1930; "Українська лінія", 1930, №2).

Така активна діяльність П.Жолтовського як музейного співробітника, а особливо пішохідні експедиції та фотографування "об'єктів" привернули увагу органів НКВС, і 1933 року він був заарештований та засуджений "трійкою" колегії ОГПУ за ст. 58, пп. 2, 4, II, тобто "за проявлення контрреволюційної діяльності".

Три роки провів Павло Миколайович у виправно-трудовах таборах, працюючи на земляних, столярних та інших роботах. На вимогу адміністрації пройшов курс навчання на техніка-геолога. Після закінчення строку табірної роботи ще 10 років для нього зберігалась дія обмеження щодо місця проживання. Враховуючи соціально-політичну ситуацію на Україні та ймовірність свого повторного арешту, П.Жолтовський певний час не повертався на Україну, часто змінюючи місця роботи та проживання: Ташкент, Бухара, Кенімех у Кизил-Кумах, Казань, Уфа, Нижній Тагіл. Перебуваючи у цих містах, він постійно встановлює контакти з місцевими

музеями, вивчає систему та переймає досвід їх роботи, практикує читання лекцій з історії мистецтва, як, наприклад, у татарському художньому училищі в Казані (1939-1941 рр.).

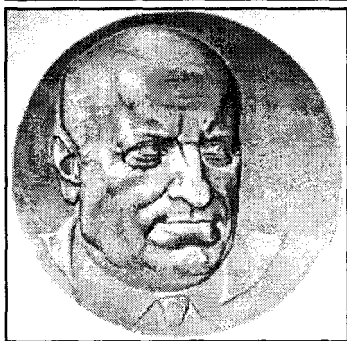
У воєнні роки П.Жолтовський працював в Уфі у геологічній партії та у місцевому художньому музеї як співробітник інвентаризатор. У жовтні 1946 року після зняття з нього обмеження щодо місця проживання Павло Миколайович переїжджає до Львова і працює у міському музеї художніх промислів.

Творча активність – найвизначніша риса П.Жолтовського як людини і вченого. Широкий діапазон наукових інтересів був для нього неподільно пов'язаний з музеєзнавством, колекційно-експедиційною справою. За післявоєнні роки дослідник провів більше двохсот експедицій з розгорнутою програмою, яку вчений довго та ґрунтовно обмірковував, зважував і складав завжди сам. Це були експедиції та наукові відрядження по Україні, Чехії, Росії. На жаль, щодо закордонних подорожей Павло Миколайович до кінця життя залишався “невиїзним”, тому так і не здійснилася його мрія – побачити Італію. Він закінчив своє життя в дорозі, в Москві, на початку своєї чергової подорожі по центральній Росії.

Павло Миколайович мав звичку відзначати на карті червоними крапками відвідані пункти, тому вся його карта України рясніла густо червоними кружечками. Тепер вона є своєрідним цінним документом життєвих доріг ученого, бо досить значну його частину він провів саме в дорозі.

У ранній, згаданий вище, період експедиційно-дослідницької роботи його першим учителем на цій ниві був видатний учений Степан (Стефан) Таранущенко (3), який також розділив долю кращих представників української інтелігенції 30-х рр. та чимало часу провів за межами України. Саме під впливом С.Таранущенко П.Жолтовський сформувався як вчений-дослідник із власним почерком і стилем роботи, надзвичайно заглиблений і залюблений у свою справу. Як зазначав проф. В.Овсійчук (учень П.Жолтовського), Павло Миколайович “любив усе, що творив народ, умів шанувати й глибоко розуміти, проникаючи своїм, тільки йому притаманним дослідницьким хистом в саму серцевину твору за розкриттям прихованого духовного скарбу, ідеалу краси, погляду на світ та людину. І кожен твір, – будь то улюблена трибання церква, потемніла (в оригіналі – «потемнівіша». – *ред.*) ікона, вишивка, писанка, різьблена скриня, – будив його естетичне захоплення і викликав філософське роздумування” (4).

Досвіду колективних експедицій П.Жолтовський набував уже в післявоєнні роки, працюючи співробітником Українського Державного музею етнографії і художнього промислу АН УРСР. Його сучасники згадують, що вже із зими вчений починав планувати літні виїзди, а весною тільки

цим і жив. Його завжди спокійне обличчя жвавішало, неначе аж молодшало. У невимушених розмовах він підбирав членів майбутньої експедиції, узгоджував мету, маршрут і терміни її проведення. Потім домовався із водієм славновісної “буди” (автомашини “ГАЗ”, примітивно пристосованої для довготривалих виїздів) і починав збирати експедиційне приладдя та провіант.

Двадцяти-тридцятиденних експедицій П. Жолтовський проводив щороку не менше двох. Вони були, як правило, комплексними, поєднували збір польового матеріалу, планові дослідницькі теми та роботу щодо поповнення музею новими експонатами. П. Жолтовський володів колосальною інформацією про сотні населених пунктів України (як і російської Півночі, нечорноземної Росії, Середньої Азії) і пам’ятав не лише назви чи окремі споруди, але й найдрібніші деталі. Його феноменальна пам’ять не раз допомагала багатьом дослідникам українського мистецтва у заповненні “білих плям”.

Організовуючи кожну експедицію, Павло Миколайович передбачав ознайомлення з усіма музеями, які могли трапитися на маршруті, бо постійно прагнув придбати цінний експонат. Оскільки музейних коштів на такі експедиції виділялося небагато, то частину провіанту, і, особливо, гідні його уваги експонати він купував за власні гроші, які спеціально заощаджував протягом року. Таких експонатів немало зберігається у Львівському музеї, і це, як правило, речі унікальні.

П. Жолтовський в експедиціях постійно був керівником колективу і мав під час виїздів над ним практично необмежену владу, але ніколи не підкреслював цього, нікому не нав’язував власної думки, а проблеми вирішував так, що задовольняв інтереси усіх. Взагалі, в експедиціях вчений не просто очолював колектив, але й виконував обов’язки головного експерта, голови закупівельної комісії, консультанта і радника.

В останні роки життя П. Жолтовський на запрошення брав участь в експедиціях окремих музеїв поза межами України (наприклад, музею народної архітектури, що під Архангельськом). Він діяльно спричинився до збереження багатьох пам’яток північної монументальної архітектури, передусім через застосування опрацьованої ним формули “золотого перетину”, що засвідчено в окремих публікаціях.

Упродовж багатьох років Павло Миколайович бував і працював на Волині. Так, відома його поїздка в цей регіон 1961 року. Темою наукових інтересів ученого тоді була книжкова гравюра. Зібраний ним матеріал

увійшов до пізніших видань. Супроводжував П. Жолтовського у цій поїздці по Волині працівник відділу пам'ятників Волинського краєзнавчого музею Олекса Федорович Ошуркевич.

У 1970-х роках вчений, займаючись дослідницькою роботою у сусідніх Рівненській і Тернопільській областях, неодноразово приїжджав до Луцька, бував у Волинському краєзнавчому музеї.

У 80-х роках Павло Жолтовський був незмінним консультантом наукових експедицій Волинського краєзнавчого музею по обстеженню знятих з реставрації діючих культових споруд Волині на предмет виявлення в них цінних історичних і мистецьких пам'яток. У цій ролі він допомагав у виробленні маршрутів експедицій, веденні наукової документації, проводив першу атрибуцію нововиявлених пам'яток, зокрема творів живопису, дерев'яної скульптури, предметів металопластики, книг.

Під його керівництвом експедиціями була проведена велика робота по виявленню цінних пам'яток у храмах Волині.

Особливу увагу Павло Миколайович приділяв вивченню іконопису взагалі і волинської ікони зокрема. Безпосереднім результатом згаданих вище експедицій по Волині стало комплектування фонду ікон у Волинському краєзнавчому музеї, який нині нараховує більше 400 одиниць збереження.

Як зазначає В. Овсійчук у статті “Павло Жолтовський як дослідник українського іконопису XVII – XVIII ст.”, вчений “ікону любив зі всією пристрасністю своїх почуттів, як щось найцінніше у житті, як дарунок долі... Спираючись на візантійських теоретиків (Іван Дамаскін) та пізніших київських учених (Антоній Радивилівський), що бачили в іконі розкрити книгу для неграмотних, Жолтовський розглядав ікону не тільки як засіб пояснення євангельського тексту, а також як живописний трактат віри, морально-етичних та естетичних норм широких народних мас. Він умів шанувати народну течію в іконописанні XVII – XVIII ст., яка в той час все більше ставала помітним явищем, а також ідеал краси, що черпався із природних джерел” (5).

Павло Миколайович був дійсно одним із найкращих знавців ікони. Через десятиріччя, як згадують його співробітники, міг безпомилково назвати бачену ним (якщо така була гідна уваги) ікону, описати її сюжет, час створення і навіть характер письма. Знав не лише ті, що збереглися, але й багато таких, що пропали чи вважалися такими.

Поруч з іконописом П. Жолтовський приділяє багато уваги й іншим жанрам живопису: портретному, історичному, батальному, пейзажному, побутовому. Фактично всі ці жанри стали предметом дослідження в окремих розділах фундаментальної праці вченого “Український живопис XVII – XVIII ст.” (1978). У цій книзі він доводить, що саме особливостями

історичного розвитку українського народу та його культури зумовлені своєрідність поступу українського мистецтва, і зокрема живопису, його специфічність, менша чи більша розвиненість окремих жанрів, постійні протиріччя між консерватизмом і новаторством, велика сила традиційності, його відмінність як від східної, так і західної культури разом з наявністю постійних і глибоких зв'язків з ними.

Названій вище книзі передувала праця “Визвольна війна українського народу в пам'ятках мистецтва XVI-XVIII ст.”, що вийшла у 1958 році. Безпосереднім завданням цієї праці вчений вважає розгляд тих пам'яток мистецтва визначеного періоду, які в своїх темах та сюжетах відображають політичні події та явища з життя українського народу. Автор відзначає, що таких пам'яток збереглося до нашого часу або дійшло зафіксованими в різних джерелах небагато, по суті, поодинокі твори. Саме опису цих пам'яток і присвячено п'ять розділів цієї книги.

Із багатьох опублікованих праць та наукових статей бачимо, що пам'ятки саме XVII-XVIII ст. перебували в центрі уваги вченого. Уже після його кончини у 1988 р. побачила світ книга “Монументальний живопис на Україні XVII-XVIII ст.”. Це єдине дослідження, де він віддає перевагу розгляду творів мистецтва за принципом територіального походження, тоді як завжди ставив в основу їх жанрово-тематичну приналежність.

Надзвичайно цікавою та оригінальною є стаття П.Жолтовського “Київські мініатюри 1397 року”, опублікована у збірнику “Матеріали з етнографії та мистецтвознавства” за 1961 рік. Це кваліфікований опис системи ілюстрування Київського Псалтиря 1397 р. Автор відзначав, що Псалтир як основна книга середньовічної школи почав ілюструватися ще у VIII-IX ст. Найбільше до нас дійшло таких ілюстрованих грецьких та латинських Псалтирів. Що ж до слов'янських “лицевих” Псалтирів, то одним з найстаріших вважається саме названий Київський Псалтир. А взагалі слов'янські Псалтирі до цих пір є недостатньо вивченими.

Подаючи детальний аналіз і фотографії мініатюр, Павло Миколайович підсумовує: “Прикрашений майже 300 мініатюрами, Київський Псалтир є унікального пам'яткою українського мистецтва, створеного на світанку історії української народності. Значення цієї пам'ятки посилюється ще й тим, що від того часу майже не лишилось інших пам'яток мистецтва, зокрема живопису та мініатюри” (6).

Малюнки Київського Псалтиря свідчать про багатство культурних і художніх традицій Київської Русі. Зміст, художня своєрідність та досконалість мініатюр ставить цю пам'ятку на перше місце серед найстаріших творів українського мистецтва. Важливим фактом є те, що стаття закінчується повним списком мініатюр Київського Псалтиря 1397 року, де названо близько 300 одиниць.

Невтомність та широта наукових інтересів П. Жолтовського справді вражає. Поруч з іконописом, дерев'яною скульптурою він досліджував культову архітектуру (зокрема Волині), збирав матеріал по гравюрі (по металу і дереву), народній вишивці і т. д. Окремі з цих матеріалів були опубліковані у 1950-1960-х роках у збірнику “Матеріали з етнографії та мистецтвознавства”, до складу редакційної колегії якого він належав. Але велика частина зібраного ним, в тому числі багато досліджень вченого по Волині, — неопубліковані, залишилися в особистому архіві вченого і потребують розшуку, підготовки до друку і видання.

Помітну увагу приділяв Павло Миколайович дослідженню та збереженню пам'яток народної архітектури. Цією галуззю дослідник зацікавився ще у 20-ті роки. Працюючи у Харківському художньому музеї, він сходив сотні сіл Лівобережної та Правобережної України. У 1929 р. досліджував Полісся від с. Пакуля на Чернігівщині до тодішнього кордону Радянської України з Польщею. Тоді був відкритий для науки такий цікавий етнографічний район, як Олевський (Житомирська обл.) з реліктом народного будівництва часів Київської Русі. Через сорок років він побував з працівниками Музею народної архітектури та побуту у Львові в сусідньому Рокитнівському районі Рівненської області, щоб відібрати для музею цінні пам'ятки поліської давнини.

Але не тільки Поліссям цікавився вчений. Він докладно вивчав та аналізував композиційні й естетичні особливості народної архітектури й інших районів України, зокрема Українських Карпат. Саме дослідженню архітектури цього регіону присвячено фундаментальну наукову статтю “Пропорційність у народному дерев'яному будівництві українських Карпат”, що була опублікована у 1976 р. у збірнику доповідей наукової ювілейної конференції до 100-річчя Музею етнографії та художнього промислу. Найбільше уваги тут приділяється вивченню співвідношень і пропорцій основних “генералізуючих” ліній і вузлових точок, що визначали силует та архітектурно-художній образ. Це привело до встановлення певних закономірностей, які обумовлювали естетичне сприйняття архітектурного об'єкту. У статті подано детальні креслення селянських хат і культових споруд.

Відомо, що Павло Миколайович збирав матеріали і працював над монографією “Пропорції в архітектурі українських дерев'яних церков”. Але, на жаль, її він так і не закінчив. Учений вважав, що саме завдяки реставруванню і перевезенню та зосередженню пам'яток архітектури (особливо культових споруд) Львівський музей може стати одним із найцікавіших музеїв архітектури і побуту в Європі.

Ще одним зацікавленням П. Жолтовського було вивчення історії розвитку художнього литва на Україні. Це питання він послідовно висвітлює в опублікованих статтях та окремих працях: “До історії художнього литва металу на західних землях України в XIV-XVII ст.” (1957), “Художнє литво на західних

землях України в XVII-XIX ст.” (1959), “Художній метал” (1972), “Художнє лиття на Україні XIV-XVIII ст.” (1973). Останнє дослідження можна вважати підсумком багаторічної праці вченого.

П. Жолтовський акцентує увагу на тому, що художнє литво як окремий промисел розвивається у різних регіонах по-різному. Особливо високого рівня воно досягає у XVII ст. та XVIII ст. на західних землях України, де в цей час поруч з виробництвом таких монументальних форм, як гармати та церковні дзони, було поширено виготовлення різних предметів побутового вжитку (освітлювальні прилади, посуд тощо). Зразки цих виробів, які зберігаються у львівських музеях, свідчать про те, що їх виробництво складало своєрідну галузь прикладного мистецтва, зв'язану з побутом середніх та вищих верств міського населення, яка, безперечно, заслуговує на увагу дослідника. Окрім того, автор відзначає, що у XVIII-XIX ст. подекуди можна помітити уповільнення розвитку даної галузі, оскільки вироби в більшості випадків відливалися з матриць, які були зроблені ще у XVII ст. Механічне повторення відливу знижувало якість виробу, робило менш виразними рельєфи, погіршувалася чистота форм, орнаментів та зображень. Вироби відрізнялися і цінилися в основному за якістю ручної обробки литва, що дозволяло запобігти їх тотожності. У цих працях Павло Миколайович також звертає увагу і піддає трактуванню рослинну і тваринну символіку, яку використовували майстри в оформленні виробів, в чому виявлялася їх безперечна оригінальність та зв'язок з народним мистецтвом.

Корені дешифрування символіки орнаментів литва П. Жолтовський природно пов'язує з орнаментикою вишивки, непере-вершеним знавцем якої він був. За конкретним виробом міг безпомилково назвати вид тканини, назву і мотиви вишивки, час і місце виготовлення. Всі види народного мистецтва він розглядає як важливу складову частину національної культури.

Дуже цікавою з погляду етнографії є стаття П. Жолтовського “Цехові ціхи”, надрукована у збірнику “Матеріали з етнографії та мистецтвознавства” за 1975 р. У ній йдеться про регалії ремісничих цехів – цехові прапори, печатки, скриньки, в яких зберігалися цехові документи, ікони із зображенням патронів ремісничих професій. На цих предметах неодмінно зображувались цехові емблеми, що розкривали характер того чи іншого ремесла. Як зауважує автор, малювалися чи випалювалися емблеми й на цехових ціхах. Практичним призначенням ціхи було “обсилання” – тобто передача цього знака від одного цехового братчика до іншого, сусіднього. За допомогою такої своєрідної “повідстки” членів цеху повідомляли про цехові сходки та збори. На відміну від урочистих регалій, ціха була тим буденним предметом з емблематикою, який можна було тримати в руках щодня. Вчений приводить конкретні приклади і розкриває значення цих окремих цехів.

Не менш унікальним є “Словник-довідник художників, що працювали

на Україні в XIV-XVIII ст.” П. Жолтовського, опублікований у вищезгаданому збірнику за 1963 рік. Це колосальна за вмістом інформації праця, в якій подано відомості про життєвий і творчий шлях українських художників XIV-XVIII ст. Окрім художників, творчість яких пов’язана з Україною, до словника внесені також імена художників-іноземців, які тут працювали тимчасово, або, розпочавши свою мистецьку працю в Україні, згодом переїхали до інших країн. Матеріали для словника почерпнуті автором з численних літературних, архівних та інших джерел, список яких також подається у праці.

Окремі пам’ятки живопису (і, відповідно, художники), які в літературі невідомі, описані автором безпосередньо з оригіналів у збірках музеїв та інших місцезнаходженнях. У цьому довіднику П. Жолтовський подає короткі відомості про 696 художників, які працювали в Україні у визначений період. Це надзвичайно трудомістка робота, гідна імені великого вченого.

Названо лише невелику частину праць Павла Миколайовича Жолтовського. Як бачимо, це був учений, сфера наукових досліджень якого охоплювала всі без винятку галузі мистецтва. Він не визнавав напівзнань, був прекрасним фахівцем у царині своїх наукових інтересів.

Хоч основну частину свого життя П. М. Жолтовський проживав у Львові, проте свої юнацькі роки, пов’язані з Острогом він постійно пам’ятав. В 50-ті – на поч. 80-х рр. неодноразово бував в Острозі, в Острозькому краєзнавчому музеї, досліджував твори образотворчого мистецтва Волині, зокрема ікони, здійснював мистецтвознавчі експедиції по селах Острожчини, виявляв старовинні ікони і стародруки. В своїх працях П. М. Жолтовський сприяв популяризації знань про давнє мистецтво Острожчини.

Отже, не випадково, Павло Жолтовський, безперечно, належить до острозьких просвітників.

Примітки

1. Стислі біографічні дані про П. М. Жолтовського див. Мистецтво України. Біографічний довідник / За ред. А. В. Кудрицького. – К., 1997. – С. 242.
2. Цит. за вид.: Петрякова Ф. Сторінки з біографії П. М. Жолтовського // Волинська ікона: питання історії вивчення, дослідження та реставрації. Тези та матеріали наукової конференції, присвяченої 90-річчю П. М. Жолтовського. – Луцьк, 1994. – С. 1.
3. Короткі біографічні відомості про цього митця маються в статті «Таранущенко Стефан Андрійович» (1889-1976) // Мистецтво України... – С. 574.
4. Овсійчук В. А. Павло Жолтовський як дослідник українського іконопису XVII-XVIII ст. // Народознавчі зошити. – Львів, 1995. – № 5. – С. 268.
5. Там само.
6. Жолтовський П. Київські мініатюри 1397 р. // Матеріали з етнографії та мистецтвознавства. – К., 1961. – Вип. VI. – С. 126.

Література

1. Данилюк А. Павло Жолтовський як знавець, дослідник і організатор збереження пам'яток народної архітектури // Волинська ікона: питання історії вивчення, дослідження та реставрації: Тези та матеріали наукової конференції, присвяченої 90-річчю П. М. Жолтовського. – Луцьк, 1994. – С. 8-11.
2. Захарчук-Чугай Р. Павло Жолтовський і питання дослідження народних тканин і вишивок // Народознавчі зошити. – Львів, 1995. – №5. – С. 270-272.
3. Ковальчук С. Павло Жолтовський і експедиції Волинського краєзнавчого музею // Народознавчі зошити. – Львів, 1995. – №5. – С. 273-274.
4. Моздир М. Павло Жолтовський в експедиціях // Народознавчі зошити. – Львів, 1995. – №5. – С. 275-277.
5. Овсійчук В. А. Павло Жолтовський як дослідник українського іконопису XVII-XVIII ст. // Народознавчі зошити. – Львів, 1995. – №5. – С. 268-270.
6. Петрякова Ф. Сторінки з біографії П. М. Жолтовського // Волинська ікона... – С. 1-4.
7. Сидор О. Волинське малярство та скульптура в працях П. М. Жолтовського // Волинська ікона... – С. 8-11.

Вибрана бібліографія праць П. Жолтовського

1. Жолтовський П. М.. Визвольна війна українського народу в пам'ятках мистецтва XVI-XVIII ст.. – К., 1958.
2. Жолтовський П. М. Графіка // Історія українського мистецтва. – К., 1968. – Т. 3.
3. Жолтовський П. Н. Гуцульское литье // Декоративное искусство СССР. – 1972. – №1.
4. Жолтовский П. Н. Гуцульский художественный металл // Декоративное искусство СССР. – 1966. – №2.
5. Жолтовський П. М. Двадцять років праці Українського державного музею етнографії та художнього промислу АН УРСР // Народна творчість та етнографія. – 1959. – Кн. 3.
6. Жолтовський П. М. Довідник по фондах Українського державного музею етнографії та художнього промислу Академії Наук УРСР. – К., 1956. – Вип. 1.
7. Жолтовський П. М. До історії Львівського художнього металообробництва // Архіви України. – 1969. – №12.
8. Жолтовський П. М. До історії художнього литва металу на західних землях України в XIV – XVII ст. // Матеріали з етнографії та художнього промислу. – К., 1957. – Вип. 3.
9. Жолтовський П. М. Древние мотивы в гуцульской орнаментике // VII Международный конгресс антропологических и этнографических наук. – М., 1964.
10. Жолтовський П. М. Іконопис // Історія українського мистецтва. – К., 1968. – Т. 3.
11. Жолтовский П. Н. Искусство Украины // Всеобщая история искусств. – М., 1963. – Т. 4.
12. Жолтовський П. М. Київські мініатюри 1397 року // Матеріали з етнографії та мистецтвознавства. – К., 1961. – Вип. VI.
13. Жолтовский П. Н. Ларец мастера Самуила // Советская археология. – 1958. – №4.

14. Жолтовський П. М. Львівський музей етнографії та художнього промислу / / Широкі горизонти наук. Львівські академічні установи. – Львів, 1969.
15. Жолтовський П. М. Метал // Історія українського мистецтва. – К., 1967. – Т. 2.
16. Жолтовський П. М. Метал // Історія українського мистецтва. – К., 1968. – Т. 3.
17. Жолтовський П. М. Мистецтво // Торжество історичної справедливості. Закономірність воз'єднання західноукраїнських земель в єдиній Українській державі. – Львів, 1968.
18. Жолтовський П. М. Мистецькі пам'ятки Коліївщини // Жовтень. – 1968. – №7.
19. Жолтовський П. М. Мініатюра XIV-першої половини XVII ст. // Історія українського мистецтва. – К., 1967. – Т. 2.
20. Жолтовський П. М. Монументальний живопис на Україні XVII-XVIIIст. – К., 1988.
21. Жолтовський П. М. Орнаментация народних металевих виробів Гуцульщини // Народна творчість та етнографія. – 1958. – №2.
22. Жолтовский П. М. Отражение социальной и национальной освободительной борьбы украинского народа в памятниках искусства XVI-XVIII в. // Автореф. дисс. ... канд. искусствовед. фольк. и этнограф. АН УССР. – К., 1954.
23. Жолтовский П. Н. Памятники еврейского искусства // Декоративное искусство СССР. – 1966. – №9.
24. Жолтовський П. М. Пейзаж в українському живописі XVII-XVIII ст. // X наукова конференція, присвячена підсумкам науково-дослідної, методичної та творчої роботи кафедр Львівського державного інституту прикладного та декоративного мистецтва. – Львів, 1969.
25. Жолтовський П. М. Питання образотворчого мистецтва в українській літературі XVI-XVIII ст. // Українське мистецтвознавство. – К., 1967. – Вип. 1.
26. Жолтовский П. Н. По Закарпатья // Декоративное искусство СССР. – М., 1966.
27. Жолтовський П. М. Початки українського шаржу та карикатури // Жовтень. – 1970. – №3.
28. Жолтовський П. М. Пропорційність у народному дерев'яному будівництві українських Карпат // Доповіді наукової ювілейної конференції до 100-річчя музею етнографії та художнього промислу. – К., 1976.
29. Жолтовский П. Н., Ломова М., Козакевич М. Разведывательная этнографическая поездка в украинское Полесье // Советская этнография. – 1953. – №4.
30. Жолтовський П. М. Словник-довідник художників, що працювали на Україні в XIV-XVIII ст. // Матеріали з етнографії та мистецтвознавства – К., 1963. – Вип. VII-VIII.
31. Жолтовський П. М. Соціальні теми в народному мистецтві XVIII-XIXст. // Матеріали з етнографії та художнього промислу. – 1954. – Вип. 1.
32. Жолтовський П. М. Українська ілюстративна гравюра XVII ст. // Бібліотекознавство та бібліографія. – 1967. – Вип. 4.
33. Жолтовский П. Н. Украинская народная картинка // Декоративное искусство СССР. – 1966. – № 2.
34. Жолтовський П. М., Мусієнко П. Українське декоративне мистецтво. – К., 1963.

-
35. Жолтовський П.М. Українське мистецтво XIV-XVII ст. // Нарис історії українського мистецтва. – К., 1966.
 36. Жолтовский П.Н. Украинские вотумы // Декоративное искусство. – 1973. – №3.
 37. Жолтовський П.М. Український державний музей етнографії та художнього промислу в 1956 році // Народна творчість та етнографія. – 1957. – Кн. I.
 38. Жолтовський П.М. Український живопис XVII-XVIII ст. – К., 1978.
 39. Жолтовский П.Н. Украинское декоративное искусство второй половины XVI – 70 гг. XVIII в. // Программа по истории украинского искусства. – К., 1956.
 40. Жолтовський П.М. Художнє життя на Україні в XVI – XVIII ст. – К., 1983.
 41. Жолтовський П.М. Художнє литво на західних землях України в XVII-XIX ст. // Матеріали з етнографії та мистецтвознавства. – К., 1959. – Вип. V.
 42. Жолтовський П.М. Художнє лиття на Україні XIV-XVIII ст. – К., 1973. 43. Художнє метальєрство // Красу в побут трудящих. Нариси. – Львів, 1963.
 43. Жолтовський П.М. Художні металеві вироби західних областей Української РСР (Альбом). – К., 1959.
 44. Жолтовський П.М. Художні промисли в західних областях України // Жовтень. – 1957. – №3.
 45. Жолтовський П.М. Художній метал. – К., 1972.
 46. Жолтовський П.М. Художній метал. Історичний нарис. – К., 1972.
 47. Жолтовський П.М. Художній метал // Історія українського мистецтва. – К., 1970. – Т. 4. – Кн.2.
 48. Жолтовський П.М. Художня обробка металу // Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва. – Львів, 1969.
 49. Жолтовський П.М. Цехові ціхи // Матеріали з етнографії та мистецтвознавства. – К., 1975. – Вип. VI.
 50. Львів. Площа Ринок. Буклет. Текст П.М. Жолтовського. – К., 1967.
 51. Львівщина. Туристські маршрути. Найважливіші архітектурні та мистецькі пам'ятки Львівщини. Буклет-карта. Список пам'яток склав П. М. Жолтовський. – Львів, 1966.